

HET OUDE EGYPTE

Toby Wilkinson

HET OUDE EGYPTE

Opkomst en ondergang van een beschaving

Vertaald door
Rob Hartmans en
Bep Fontijn

Ambo|Amsterdam

De kaarten zijn gemaakt door John Gilkes.

Alle afbeeldingen in de kleurkaternen zijn afkomstig uit het Werner Forman Archive, behalve het borstsieraad van prinses Mereret, dat is van Sandro Vannini / Corbis.

De rechthebbenden van de overige afbeeldingen worden vermeld op de betreffende pagina.

ISBN 978 90 263 2073 6

© 2010 Toby Wilkinson

© 2011 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,
Amsterdam, Rob Hartmans en Bep Fontijn

Oorspronkelijke titel *The Rise and Fall of Ancient Egypt*.
The History of a Civilisation from 3000 BC to Cleopatra

Oorspronkelijke uitgever Bloomsbury

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Ruggero Vanni / Corbis

Foto auteur © Vincent Liang

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Voor Ben en Ginny

Ik sprak een reiziger, afkomstig uit een heel oud land,
Die zei: 'Twee enorme en romploze benen van steen
Staan in de woestijn. Naast hen, op het zand,
Ligt half verzonken een verbrijzeld gelaat, wiens wenkbrauwen
En geplooidde lippen en hatelijke commandomond
Vertellen dat de beeldhouwer scherp de hartstochten zag
Die, gekerfd in deze levenloze dingen, de hand overleefden
Die hen bespotten en het hart dat hen voedde.
En op de sokkel verschijnen deze woorden:
"Mijn naam is Ozymandias, koning der koningen:
Zie mijn werken, gij machthebbers, en wanhoop!"
Niets dan restanten. Rond het verval
Van die kolossale ruïne, strekt eindeloos
De eenzame en ononderbroken vlakke van het zand zich uit.'¹

Percy Bysshe Shelley, *Ozymandias*

Inhoud

Opmerking over de naamgeving	11
Opmerking over de datering	12
Chronologie	13

Proloog	25

I GODDELIJK RECHT (5000-2175 voor Christus) 37

1 In den beginne	41
2 De vleesgeworden god	62
3 Absolute macht	78
4 Hemel op aarde	96
5 Verzekerd van de eeuwigheid	117

II HET EINDE VAN DE ONSCHULD (2175-1541 voor Christus) 141

6 Burgeroorlog	146
7 Het uitgestelde paradijs	168
8 Het gezicht van de tirannie	186
9 Bittere oogst	209

III DE MACHT EN DE GLORIE (1541-1322 voor Christus) 227

10 De orde hersteld	231
11 Het verleggen van grenzen	251
12 Koningen vaderland	272
13 Een gouden tijdperk	290
14 Een koninklijke revolutie	308

IV MILITAIRE MACHT (1322-1069 voor Christus) 331

- 15 De staat van beleg 335
- 16 Oorlog en vrede 354
- 17 Triomf en tragedie 376
- 18 Een tweesnijdend zwaard 395

V VERANDERING EN VERVAL (1069-30 voor Christus) 415

- 19 Een verdeeld huis 419
- 20 Een bezoedelde troon 437
- 21 De grillen van het noodlot 454
- 22 Invasie en introspectie 477
- 23 Het lange afscheid 501
- 24 Slot 523

Epiloog 542

Dankwoord 546

Noten 547

Aanvullende noten 556

Literatuurlijst 600

Register 636

Opmerking over de naamgeving

Namen van personen en plaatsen uit de Egyptische Oudheid zijn vermeld in de vorm die het oorspronkelijke, eigentijdse gebruik ervan (voor zover bekend) zoveel mogelijk benadert, behalve wanneer de klassieke vorm een veelgebruikt adjectief is geworden: vandaar Memphis (en Memphisch) in plaats van Men-nefer of het nog eerdere Ineb-hedj; Thebe (Thebaans) in plaats van Waset; Saïs (Saïtische) in plaats van Sa; en Herakleopolis (Herakleopolitaanse) in plaats van Non-nesoet. Ter verduidelijking wordt de eerste keer dat een antieke plaats in de tekst voorkomt de moderne plaatsnaam tussen haakjes genoemd; ook worden voor klassieke toponiemen de antieke equivalenten gegeven.

Om redenen van toegankelijkheid worden Perzische en Griekse heersers in de periode van de zesde tot eerste eeuw v.Chr. aangeduid met hun gelatiniseerde naam, bijvoorbeeld Darius in plaats van Daryahavoesj en Ptolemaeus in plaats van Ptolemaios.

De Romeinse nummering (bijvoorbeeld Thoetmosis I-IV en Ptolemaeus I-XV) is een modern gebruik, bedoeld om een onderscheid te maken tussen de opeenvolgende koningen met dezelfde geboortenaam. Gedurende het grootste deel van de Egyptische geschiedenis werden koningen voornamelijk aangeduid met de naam die ze bij hun troonsbestijging hadden gekregen; die namen zijn formulair, vaak erg omslachtig en over het algemeen uitsluitend bekend bij egyptologen.

Opmerking over de datering

Behalve in de proloog en de epiloog, en tenzij expliciet aangegeven, zijn alle jaartallen 'voor Christus'. Data vóór 664 v.Chr. kennen een onnauwkeurigheidsmarge van tien tot twintig jaar als het gaat om het Nieuwe Rijk, en zelfs vijftig tot honderd jaar voor de periode van de vroege dynastieën. Vanaf 664 v.Chr. maken niet-Egyptische bronnen een exacte chronologie mogelijk.

Chronologie

Alle jaartallen zijn 'voor Christus'. Vanaf 3000 v.Chr. is de onnauwkeurigheidsmarge maximaal één eeuw; vanaf 1300 v.Chr. is deze marge maximaal twintig jaar; vanaf 664 v.Chr. zijn de jaartallen nauwkeurig.

De in de derde eeuw v.Chr. ingevoerde indeling in dynastieën is niet onproblematisch. Zo wordt tegenwoordig aangenomen dat de Zevende Dynastie helemaal niet heeft bestaan, terwijl van enkele andere dynastieën bekend is dat ze tegelijkertijd over verschillende delen van Egypte geheerst hebben. Niettemin blijft dit de geschiktste methode om de oude geschiedenis van Egypte onder te verdelen. De grotere tijdsaanduidingen zijn meer recente, wetenschappelijke conventies.

<i>Periode/jaartallen/ dynastie/koning</i>	<i>Ontwikkelingen in Egypte</i>	<i>Ontwikkelingen buiten Egypte</i>
VROEGDYNASTIEKE PERIODE, 2950-2575		
<i>Eerste Dynastie, 2950-2750</i>		
Narmer	Eenwording van Egypte	Grafkamers van Newgrange (Ierland) gebouwd
Aha		
Djer		
Djet		
Den		
Anedjib		
Semerchet		
Qää		
<i>Tweede Dynastie, 2750-2650</i>		
Hotepsechemoey		
Nebra		
Ninetjer		Opkomst van Elamitisch Koninkrijk
verschillende kortstondige koningen		
Peribsen		
Chasechem		Oudste bewijs van zijde- weven in China
<i>Derde Dynastie, 2650-2575</i>		
Netjerichet (Djoser), 2650-2620	Trappiramide bij Sakkara	
Sechemchet		
Chaba		
Sanacht		
Hoëni, 2600-2575		Opkomst Indus-bescha- ving

<i>Periode/jaartallen/ dynastie/koning</i>	<i>Ontwikkelingen in Egypte</i>	<i>Ontwikkelingen buiten Egypte</i>

 HET OUDE RIJK, 2575-2125
Vierde Dynastie, 2575-2450

Sneferoe, 2575-2545 Hoogtepunt van de
piramidebouw

Choefoe, 2545-2525

Djedefre

Chefren Grote Piramide bij Gizeh

(kortstondige, anonieme
koning)

Menkaure

Sjepseskaf

Vijfde Dynastie, 2450-2325

Oeserkaf Zonnetempels

Sahoere

Neferirkare Kakai

Sjepseskare Izi

Neferefre

Nioeserre Ini

Menkaoehor

Djedkare Isesi

Koninkrijk van Akkad
gesticht door Sargon

Oenas, 2350-2325 Piramideteksten geschre-
ven

Zesde Dynastie, 2325-2175

Teti

Oeserkare

Pepi I, 2315-2275

Merenre

Neferkare Pepi II, Harchoefs expedities naar
2260-2175 Nubië

Achtste Dynastie

Achttien kortstondige
koningen, onder wie:

Nemtiëmsaf II

Verval koninklijk gezag

Netjerkare Siptah

Ibi

Neferkare